

تحلیل محتوای کتاب جامعه شناسی پایه یازدهم رشته علوم انسانی

بر اساس سبک زندگی ایرانی اسلامی

رحیمه قاسمی^۱، جهانگیر قلی پور^۲

^۱ کارشناس ارشد دانشگاه تبریز

^۲ دکترای مدیریت اطلاعات دانشگاه تبریز

نویسنده مسئول:

رحیمه قاسمی

چکیده

هدف از پژوهش حاضر تحلیل محتوای کتاب درسی جامعه شناسی پایه یازدهم رشته علوم انسانی بر اساس سبک زندگی ایرانی- اسلامی بوده است. روش انجام پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ گردآوری داده ها، از نوع تحلیل محتوی کمی است. جامعه‌ی آماری شامل کلیه متون ، تصاویر و فعالیت‌های دانش آموزان در کتاب درسی می باشد. واحد تحلیل متن، تصویر و فعالیت بوده است. نمونه‌گیری به شیوه تمام شماری بوده است . برای گردآوری داده ها از چک لیست محقق ساخته تحلیل محتوا استفاده شد. یافته‌های تحقیق نشان داد که در تحلیل کتاب جامعه شناسی پایه یازدهم بر اساس سبک زندگی ایرانی- اسلامی متن با ضریب اهمیت (۰/۲۱۴) رتبه اول و تصویر با ضریب اهمیت (۰/۲۰۸) دارای رتبه دوم و فعالیت با ضریب اهمیت (۰/۱۸۰) در رتبه سوم اهمیت قرار دارد. نتایج این پژوهش می تواند به پیشنهادات مفیدی در راستای استفاده بهتر از متون درسی جامعه شناسی در ارتقاء سطح سبک زندگی ایرانی اسلامی دانش آموزان منجر شود.

واژگان کلیدی: سبک زندگی ایرانی - اسلامی ، سبک پوشاک ایرانی، اوقات فراغت، الگوی تغذیه.

مقدمه

یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که نظام آموزشی کشور باید به آموزش آن همت گمارد سبک زندگی اسلامی - ایرانی است. بر این اساس در راستای حفظ ارزشهای اجتماعی و دینی جامعه اسلامی و ارتقا آن در نسل جدید و نوجوانان، گنجاندن مطالبی در ارتباط با شیوه زندگی دینی الزامی به نظر می‌رسد. بخش مهمی از مطالب درسی در راستای هدف مذکور را می‌توان در دروسی همچون جامعه‌شناسی و دروسی که می‌توان مستقیماً به زندگی عملی دانش‌آموزان ارتباط داد، گنجاند و به ترویج شیوه زندگی نسل جدید کمک نمود و همچنین از اشاعه فرهنگ و سبک زندگی غربی که عمدتاً از طریق رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی انتقال و تقویت می‌شود، پیشگیری نمود.

تحقق ارزش‌ها و آرمان‌های متعالی انقلاب اسلامی مستلزم تلاش همه‌جانبه در تمام ابعاد فرهنگی، علمی، اجتماعی و اقتصادی است. احراز عرصه تعلیم و تربیت از مهم‌ترین زیرساخت‌های تعالی پیشرفت همه‌جانبه کشور و ابزار جدی برای ارتقاء سرمایه انسانی شایسته کشور در عرصه‌های مختلف است. به این ترتیب تحقق آرمان‌های متعالی انقلاب اسلامی ایران مانند احیای تمدن عظیم اسلامی، حضور سازنده، فعال و پیشرو در میان ملتها و کسب آمادگی برای برقراری عدالت و معنویت در جهان در گرو تربیت انسان‌های عالم، متقی و آزاده و اخلاقی است. تعلیم و تربیتی که تحقق بخش حیات طیبه، جامعه عدل جهانی و تمدن اسلامی ایرانی باشد در پرتو چنین سرمایه انسانی متعالی است که جامعه بشری آمادگی تحقق حکومت جهانی انسان کامل را یافته و در سایه چنین حکومتی ظرفیت و استعداد‌های بشر به شکوفایی و کمال خواهد رسید (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰).

باورها (جهان‌بینی)، ارزش‌ها (ایدئولوژی) و سبک زندگی (نظام ترجیحات رفتاری) ارکان اصلی شکل‌دهی به هویت اجتماعی یک جامعه هستند. تفاوت‌های جوامع مختلف نیز به همین سه مؤلفه عمده بازگشت می‌کند. لایه رویین و آشکار هویت یک جامعه، سبک زندگی آن است. هر جامعه‌ای زمانی می‌تواند ثمره و محصول جهان‌بینی و ایدئولوژی خود را به دیگران نشان دهد که سبک زندگی او متناسب با باورها و ارزش‌هایش شکل یافته باشد. جامعه کنونی ما متأسفانه نتوانسته است میان باورهای بنیادین و ارزش‌های اصیل اسلامی از یک طرف و سبک زندگی خود در حوزه‌های مختلف اجتماعی، ارتباطی معنادار و وثیق ایجاد کند! علل این گسست و شکاف میان ارزش‌ها و سبک زندگی در جای خود قابل بررسی است؛ اما به نظر می‌رسد مهم‌ترین عامل آن عامل شناختی است. یعنی بسیاری از افراد جامعه چون آگاهی لازم از آداب و سبک زندگی اسلامی ندارند، به همین دلیل در شیوه رفتاری و سبک سلوکی خود آنها را به کار نمی‌گیرند (شریفی، ۱۳۹۱).

در میان برنامه‌های درسی، جامعه‌شناسی یک حوزه‌ی یادگیری اصلی و کلیدی است که تقریباً در تمام کشورهای دنیا آموزش داده می‌شود. در یک دهه اخیر به موازات لزوم پاسخ‌گویی به نیازهای نو در عرصه‌ی آموزش این درس و تربیت اجتماعی و لزوم برون رفت از رویکردهای سنتی و همچنین تدوین اسناد تحولی من جمله برنامه درسی ملی، راهنمای برنامه‌ی جدیدی نیز برای این حوزه یادگیری تدوین شده است. در این بخش، لزوم تحول در رویکردها، اصول، اهداف و سازماندهی محتوا در این درس مورد تأکید قرار گرفته و موارد مذکور با نگاهی نو تنظیم و تدوین شده‌اند (رستگار، ۱۳۸۸).

جامعه‌شناسی یک حوزه یادگیری است که از تعامل انسان با محیط‌های اجتماعی، فرهنگی، طبیعی، اقتصادی و ... و تحولات زندگی بشر در گذشته، حال و آینده و جنبه‌های گوناگون آن بحث می‌کند. از آنجایی که این درس بر محور کنش متقابل آدمیان با یکدیگر و با محیطی که در آن به سر می‌برند در روند زمانی استوار است، می‌توان ادعا نمود که جامعه، مکان و زمان سه محور عمده این درس هستند. جامعه‌شناسی یک حوزه یادگیری بین رشته‌ای است که از مفاهیم رشته‌های علمی و مطالعات مختلف چون جغرافیا، تاریخ، اقتصاد، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، آموزش‌های مدنی، مطالعات شهروندی و زیست محیطی، دین و اخلاق بهره می‌گیرد.

بنابراین عدم توجه به سبک زندگی می‌تواند خسارت‌های جبران‌ناپذیری بر پیکره جامعه وارد کند. وقتی افراد نتوانند میان شیوه زندگی خود و باورها و ارزش‌های شان ارتباط برقرار نمایند، بعد از مدتی ممکن است دست از باورها و ارزش‌های خود نیز بشویند و آنان را ناکارآمد تلقی کنند. مقام معظم رهبری در سیر تکاملی انقلاب اسلامی پس از طرح موضوعاتی کلان همچون "انقلاب فرهنگی"، "مهندسی فرهنگی"، "مهندسی تمدن اسلامی" و "جنبش نرم افزاری"، که همگی از ضرورت تدوین ایدئوژئی انقلاب اسلامی حکایت دارند، اخیراً موضوع "سبک زندگی" را مطرح و آن را از مهمترین نیازهای جامعه و نظام اسلامی قلمداد فرموده اند.

براساس ادبیات موجود ابعاد سبک زندگی شامل موارد زیر است:

- استفاده از کالاها، خدمات و شیوه‌های به کارگیری آنها به ویژه موسیقی و رسانه
 - الگوی بدن (الگوی تغذیه، آرایش، ورزش، بهداشت سلامت)
 - الگوی گذران اوقات فراغت و بازی، تفریح ها
 - الگوی پوشش - شیوه تعاملات و روابط اجتماعی، آداب معاشرت، شیوه گفتار و ادبیات
 - رفتار محیط زیستی
 - شیوه هویت سازی و چگونگی معرفی خود
 - الگوی ازدواج، همسرگزینی، روابط زناشویی و روش‌های تربیتی
 - عقاید، باورها، ارزش‌ها و گرایش‌های اجتماعی - کیفیت مشارکت‌های اجتماعی و مدنی
 - دارایی‌های فرهنگی (کتاب، اثاثیه، تزیین‌های خانه و...) و علایق هنری
- باید توجه کرد که ارتباط منسجم میان عناصر و ابعاد یک الگو، متفاوت است و بین آنها روابطی از گونه همسازی کامل تا فقدان همسازی (فقدان انسجام) دیده می‌شود (حاجیانی، ۱۳۸۶).

بیان مسأله و اهمیت پژوهش

درسبک زندگی اسلامی آرامش بیشتر از آسایش وجود دارد ولی در سبک زندگی غربی بالعکس یعنی آسایش بیشتر از آرامش است. از طرفی دیگر برخی معتقدند محیط زندگی ما، با محیط زندگی اهل بیت (ع)، هم فاصله زمانی دارد هم فاصله مکانی و هم جغرافیایی، پس ما نمی توانیم از سبک زندگی اهل بیت پیروی کنیم و شاید یکی از بزرگ ترین بحران های زندگی ما بحران سبک زندگی است، زیرا تعریف درستی از آن نداریم. سبک زندگی فقط قالب (شکل) نیست، بلکه قالب و محتوا است، ظاهر و باطن زندگی است (ملکی و همکاران، ۱۳۹۰). یکی از گام های مبارزه با این مشکل تربیت نسل جدید از طریق آموزش است. لذا پژوهش در زمینه تحلیل محتوای کتب دوره ابتدایی در خصوص سبک زندگی ایرانی - اسلامی ضروری است.

بر این اساس این پژوهش با انتخاب سه بعد گذراندن اوقات فراغت، الگوی تغذیه و الگوی پوشش از ابعاد سبک زندگی به دنبال این مسأله می باشد که متون درسی و برنامه درسی رسمی جامعه شناسی که یکی از اهداف عمده آن ارتقاء سبک زندگی اسلامی و ترویج ارزشهای دینی و مذهبی دانش آموزان و نیز تحقق اهداف اعتقادی نظام آموزشی می باشد، تا چه حدی توانسته است به این مهم بپردازد؟ به عبارتی پژوهش حاضر در نظر دارد به تحلیل محتوای کتاب جامعه شناسی پایه یازدهم رشته علوم انسانی بر اساس سبک زندگی ایرانی - اسلامی بپردازد، تا بتواند با بهره گیری از نتایج آن گامی موثر در جهت اصلاح برنامه درسی و محتوای آن بردارد.

بازخوانی آموزه های اسلام و ژرف اندیشی در آن، ظرفیت بالای این آموزه ها را برای فرهنگ سازی و ارائه الگوهای رفتاری مناسب نشان می دهد؛ زیرا انتزاعی ترین لایه های اعتقادی و معرفتی تا عینی ترین سطوح رفتاری که امروزه با عنوان سبک زندگی از آن یاد می شود، در چارچوب نظام معنایی اسلام جای گرفته و در مسیر تکامل و سعادت انسان مورد استفاده قرار می گیرد. متون درسی یکی از ابزارهای رایج فرهنگ و ارزشها بویژه در جوامع دینی است. در نظام آموزشی کشور مدارس رسالت مهم تقویت ایمان و ترویج ارزشهای دینی و مذهبی را به عهده دارند و دانش آموزان از طریق برنامه درسی رسمی مدرسه به اهداف دینی و اعتقادی مدارس ترغیب می شوند. ارتقاء سبک زندگی ایرانی اسلامی نیز یکی از اهداف عمده مدارس می باشد که بویژه از طریق درس جامعه شناسی می توان بخشی از این هدف را محقق نمود. نتایج این پژوهش می تواند به پیشنهادات مفیدی در راستای استفاده بهتر از متون درسی جامعه شناسی در ارتقاء سطح سبک زندگی ایرانی اسلامی دانش آموزان منجر شود و نیز پیشنهادات پژوهشی مفیدی را به پژوهشگران آتی ارائه نماید.

مبانی نظری و پیشینه پژوهشی

سبک زندگی، نظام واره و سیستم خاص زندگی است که به یک فرد، خانواده یا جامعه با هویت خاص اختصاص دارد. این نظام واره هندسه کلی رفتار بیرونی است و افراد، خانواده ها و جوامع را از هم متمایز می سازد. سبک زندگی را می توان مجموعه ای کم و بیش جامع و منسجم از عملکردهای روزمره یک فرد دانست که نه فقط نیازهای جاری او را برآورده می سازد، بلکه روایت خاصی را که وی برای هویت شخصی خویش برمی گزیند، در برابر دیگران مجسم می سازد. اگر بخواهیم رابطه سبک زندگی را با آداب بیان کنیم باید بگوییم: هیئت ترکیبی آداب، یعنی رفتارهای ساده و جلوه های ظاهری ما وقتی به صورت یکپارچه در نظر گرفته می شود سبک زندگی ما را رقم می زند.

هر ظاهر و هر امر ملموس بیرونی، باطن و درونی مثل خودش دارد. کسی که ظاهرش پاکیزه و طیب باشد باطنش هم پاکیزه است و کسی که ظاهر خبیث و آلوده ای دارد باطنش هم آلوده است؛ (یعنی ظاهر، معلول و محصول میوه باطن است) هر عملی مثل گیاهی است که رشد می کند و هر گیاهی نیازمند به آب است (یعنی باطن را به آب تشبیه می کند) و آب هایی که به گیاه یا درختان داده می شود مختلف است؛ اگر آن آب پاکیزه و طیب و طاهر باشد، میوه آن هم پاکیزه و طاهر است؛ اما اگر آن آب آلوده باشد، ثمره تلخ و میوه تلخ در پی خواهد داشت. بر این اساس در این پژوهش سه بعد؛ الگوی تغذیه ، گذراندن اوقات فراغت و الگوی پوشش از ابعاد سبک زندگی بررسی خواهند شد.

- تغذیه :

تغذیه به معنی آماده سازی مواد غذایی لازم سلول ها و ارگانیسرها برای حمایت از زندگی است. بسیاری از مشکلات شایع سلامتی را میتوان با تغذیه ی صحیح پیشگیری کرد یا بهبود بخشید(حاتمی و همکاران، ۱۳۸۳).

- اوقات فراغت:

فراغت به زمان هایی اطلاق می شود که افراد کار ضروری برای انجام ندارند و معمولاً در این مواقع تمایل به انجام فعالیت های فرح بخش و نشاط آور بیشتر می شود. اوقات فراغت زمان هایی است که فرد آن را طبق تمایل شخصی خود و برای خود تنظیم می کند و برنامه آن در مورد هر کس متفاوت است و به سلیقه، نیازهای روحی، سن و توان مالی فرد بستگی دارد(بیرو، ۱۳۷۰).

- پوشش:

افراد با نوع پوشش، آرایش و زیورآلات، خود و طبقه خود را از سایرین متمایز میکنند (وبلن، ۱۳۸۳) از نظر وی، قاعده ضایع کردن تظاهری کالا، با نمایش دادن لباس، خود را آشکار نشان میدهد. تهیه لباس بیش از موارد مصرفی دیگر مردم را وادار میکند تا حد در خور توجهی از راحتی و ضرورتهای زندگی خود بکاهند و آنچه را حد مطلوب مصرف تظاهری است فراهم آورند. از این رو، بسیار عادی است که شخص در محیطی رسمی، لباس ناراحتی بپوشد تا خوشپوش جلوه کند. نیاز به لباس بیش از آنکه نوعی احتیاج باشد تبدیل به امری تمایلی است.

آداب اجتماعی حوزه گسترده ای از رفتارهای اجتماعی را شامل می شود، اما آنچه در این پژوهش مدنظر است صرفاً آداب گفتاری است که به ظرافت های گفتاری مدنظر قرآن در زمینه سخن گفتن با دیگران اشاره دارد. سبک زندگی مناسب ترین راه انتقال باورها و ارزش هاست و مناسب ترین شیوه برای انتقال ارزش ها، سبک زندگی است. «یا ایها الذین امنوا لم تقولون مالا تفعلون؛ کبر مقتاً عند الله أن تقولوا ما لا تفعلون» (صف/ ۲ و ۳) گفتاری که مطابق رفتار تأیید نشود، خشم خدا را به دنبال دارد. گفته ای که مؤید رفتاری نداشته باشد، یعنی در سبک زندگی محقق نشده باشد ارزش ندارد (فاضل قانع، ۱۳۹۲). بر این اساس، آداب اجتماعی که شامل ظرافت های رفتاری انسان در کلیه فعالیت های اجتماعی اوست، در ارزیابی رفتارهای اجتماعی به عنوان یک معیار و شاخص مهم محسوب می شوند و به جنبه های زیباشناختی در رفتار انسان ناظر هستند. عوامل بیرونی و محیط بیرونی در سبک زندگی تأثیر دارند. یکی از دلایل تفاوت نوع پوشش و یا نوع آراستگی بیرونی ائمه اطهار مسئله تغییر اقتضائات زمان بود. این تفاوت گاهی برای مسلمانان و حتی پیروان اهل بیت (ع) قابل هضم نبود.

شهید مطهری با استناد به برخی از روایات می گوید که تحت الحنک بستن هم مربوط به آن زمان بود و الان هیچ وجهی ندارد. ایشان از قول فیض کاشانی نقل می کند، تحت الحنک بستن مربوط به زمان پیامبر (ص) بود که یهودی ها عمامه داشتند و از بالا می بستند. پیامبر فرمود برای اینکه متفاوت باشد شما از زیر ببندید و الان هم یک عده این کار را می کنند. کراوات هم یک زمانی لباس کفار بود و الان بیشتر مسلمانان از آن استفاده می کنند. اگر اجتهاد در سبک زندگی و در فرهنگ عمومی و مسائل اخلاقی می بود، خیلی از این تنگ نظری ها در جامعه نبود (فاضل قانع، ۱۳۹۲). آراستگی ظاهر افراد، نوعی تکلیف اجتماعی برای احترام به دیگران است؛ زیرا اگر سیمای ظاهری انسان، آراسته، پاکیزه و موزون باشد چشم و دل مردم از دیدار انسان شادمان می شود و اساس زندگی انسان که بر انس و هم گرایی اجتماعی نهاده شده بدین وسیله تقویت می شود. شاید توجه به همین بُعد تکلیفی آراستگی در روابط اجتماعی، موجب آن گردیده است که امام رضا(ع) اهتمام انسان نسبت به زیبایی ظاهری را دارای اجر معنوی دانسته و ژولیدگی و عدم آراستگی را موجب خشم و غضب الهی معرفی کرده است (نقل از معزی و زارعی، ۱۳۹۵).

کشاورز و ترکاشوند (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان «تبیین سیره تربیتی امام صادق (ع) جهت ارائه الگویی برای سبک زندگی اسلامی» حاکی از آن است که سیره تربیتی امام صادق (ع)، نشانگر توجه ایشان به تمامی ابعاد و ساحت های تربیتی (اعتقادی، عبادی و اخلاقی، ساحت اجتماعی، سیاسی، ساحت زیستی و بدنی، ساحت اقتصادی و حرفه ای، ساحت زیبایی شناختی و هنری، ساحت علمی و فناورانه) بوده و به همین دلیل به عنوان اسوه حسنه، قول و فعل و تقریر ایشان می تواند الگوی مطلوبی برای شکل بخشی به سبک زندگی آحاد جامعه باشد.

ایران نژاد و منعمی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «نیازسنجی برنامه آموزشی بر اساس سبک زندگی اسلامی- ایرانی مقطع متوسطه» نشان می دهد، به جز بعد مهارت های زندگی میان وضعیت موجود و مطلوب برنامه آموزشی در ابعاد دینی و مذهبی، بهداشت و ایمنی و فرهنگ و هنر تعادل برقرار نیست و به برنامه آموزشی نیاز وجود دارد.

مختاری و عیسایی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «بررسی سبک زندگی اسلامی دانش آموزان در رابطه با عوامل فرهنگی و اجتماعی در شهر شیراز» بر اساس یافته های حاصل از تجزیه و تحلیل آماری، بین متغیرهای پایگاه اجتماعی اقتصادی، میزان استفاده از رسانه های داخلی و خارجی، تقید دینی والدین و اولویت اول در الگوی مرجع، با سبک زندگی اسلامی رابطه معنی داری وجود داشت. اما دسترسی به امکانات فراغتی و جنسیت پاسخ گوینان، رابطه معنی داری با گرایش به سبک زندگی اسلامی نداشت.

Slavin (۲۰۱۵) برای شناسایی مولفه های سبک زندگی، تقسیم بندی افقی و عمودی پارامترهایی از سبک زندگی ارائه کرد. به لحاظ عمودی می توان رفتار آشکار، کنش ها و عادات را از نگرش ها و ذائقه ها که در الگوهای مصرف و یا در بیانات شفاهی متجلی می شوند تفکیک کرد. به لحاظ افقی پارامترها عبارتند از ظاهر افراد، رفتار آنها، ذائقه یا قریحه آنها، زبان مخفی آنها، گنجیه لغات و الگوی تکلمشان می باشد.

Festco (۲۰۱۴) پژوهشی با عنوان «شاخص های سبک زندگی» انجام داد. از نظر ایشان اصطلاح سبک زندگی مبهم است و دو معنای متفاوت برای سبک زندگی وجود دارد. هرچند اصطلاح سبک زندگی دارای یک معنای محدود جامعه شناختی است که به سبک زندگی متمایز گروه های منزلتی خاص در درون فرهنگ مصرفی معاصر اشاره می کند اما این واژه به معنای فردیت خود اظهاری و خودآگاهی نیز هست.

Kohn (۲۰۱۴) در پژوهشی با عنوان «راه حلی برای نسل ایکس: امیدها و انتظارات از جوانان» عنوان می‌کنند محیطی که جوانان نسل جدید در آن رشد می‌کنند تفاوت اساسی با نسل قبلی دارد آنچه به نسل قبلی انگیزه می‌داد بسیار متفاوت از آن چیزی است که نسل جدید را انگیزه می‌دهد. روشن است که این تحولات ویژگی‌ها منعکس کننده علائق و تجارب و زمینه‌های تاثیرگذار بر بخشی از جوانان است.

آموزش جامعه‌شناسی

مفاهیم رشته‌های علمی که به آنها اشاره شد به همراه ارزش‌های کلیدی و مهارت‌های کاوشگری سعی در رساندن دانش آموزان به مقصد غایی این حوزه یعنی شکوفایی فطرت و تربیت انسان‌های شایسته و مؤمن، پرورش شهروندان مطلوب و تربیت اجتماعی به منظور مهیا شدن برای زندگی در جامعه را دارد. به عبارت دیگر این حوزه یادگیری می‌کوشد تا از طریق برخی دانش‌ها، مهارت‌ها و صلاحیت‌های مورد نیاز؛ افراد را به گونه‌ای تربیت کند که هم در زندگی فردی و هم در جامعه مبتنی بر آموزه‌های دینی، نقش کارآمد و شایسته‌ای را ایفا کنند. توجه به اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش کشور از یکسو و نظرسنجی‌ها، نیازسنجی‌ها و پژوهش‌های انجام شده در کشور از سوی نهادها و سازمان‌های مختلف تدوین کنندگان برنامه درسی جدید جامعه‌شناسی را به سمت توجه و تأکید بر شش محور زیر در سرفصل‌ها و محتوای این برنامه سوق داده است. شایان ذکر است که این محورها ضرورت‌های آموزشی این برنامه درسی را نیز نمایان می‌کنند.

- ۱- تقویت عزت و هویت ایرانی اسلامی؛
- ۲- ترویج و درونی‌سازی اخلاق و ارزش‌های اسلامی؛
- ۳- شناخت حقوق و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی و شهروندی در سطوح مختلف و تقویت مهارت‌ها و نگرش‌های مربوط به آنها؛
- ۴- شناخت میراث فرهنگی، استعدادها و قابلیت‌های کشور و جایگاه کشور در جهان و توانایی برقراری ارتباطات مؤثر در سطح جهانی؛
- ۵- پیشگیری از بروز بحران‌های تربیتی و آسیب‌های اجتماعی در کودکان و نوجوانان و کاهش کجروی‌های اجتماعی و گسترش رفتارهای بهنجار؛
- ۶- گسترش بهداشت روانی، تقویت روحیه خودباوری، نشاط، سازندگی و پویایی امید به آینده و اعتماد به نفس.

به طور کلی می‌توان گفت که سه مؤلفه، تقویت هویت ملی، اخلاق محوری در نظام اجتماعی و مهارت‌های زندگی از موارد مهمی است که برنامه جامعه‌شناسی آنها را در اهداف، محتوا و روش‌ها تعقیب می‌نماید.

روش و جامعه آماری تحقیق

در این تحقیق بر اساس ماهیت موضوع که شناخت وضع موجود بر اساس تحلیل محتواست. از تحقیق از نوع تحلیل محتوای کمی استفاده شد. همچنین این تحقیق از لحاظ توجه به اهداف تحقیق از نوع کاربردی است. به این ترتیب که محتوای کتاب شامل متن، تصویر و فعالیت‌های مندرج در کتاب در هر یک از ابعاد سبک زندگی با توجه به مضامین و رمزهای مورد استفاده در اندازه‌گیری متغیرها، ابتدا تحلیل و سپس بر حسب فراوانی ثبت شد. به عبارتی همان مضامین واحدهای شمارش هم هستند. همچنین این پژوهش از لحاظ زمانی یک پژوهش مقطعی می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه محتوای درس جامعه

شناسی (چاپ ۱۳۹۶) شامل متن، تصویر، شکل، تمرین و ... می باشد. کتاب درسی جامعه شناسی پایه یازدهم در چهار فصل و ۱۵ درس تدوین شده است. فصل اول روایتی از فرهنگ جهانی است. در این فصل این چهار درس شامل جهان فرهنگی، فرهنگ جهانی، نمونه های فرهنگ جهانی در درس سوم چهارم بررسی گردیده اند. در این پژوهش نمونه گیری به روش سرشماری انجام گرفت. به عبارتی کلیه محتوای کتاب درسی مورد تحلیل قرار گرفته است.

توصیف و تحلیل داده ها

محتوای کتاب درسی جامعه شناسی پایه یازدهم، بر اساس میزان توجه به سبک زندگی ایرانی اسلامی، تحلیل و نتایج حاصل از استخراج تحلیل محتوا در دو بخش زیر جمع بندی شده اند:

الف) توصیف داده ها

تعداد واژه های به کار گرفته شده در کتاب ۲۶۲۱۰ واژه و تعداد پاراگرافها ۵۷۰ پاراگراف بوده است. تعداد تصاویر موجود در کتاب درسی نیز ۱۳۶ تصویر می باشد.

جهت تحلیل عینی تر در هر درس سه واحد تحلیل (شامل متن، فعالیت ها و تصاویر) در نظر گرفته شد و جهت تطبیق هر واحد تحلیل با چک لیست و سیاهه ای با ۲۰ رمز تکمیل و با ذکر شماره ی صفحه، جمله، فعالیت و تصویر مثبتی مرتبط به تفکیک درس در جداولی تنظیم شد و در مرحله ی بعدی اطلاعات این سیاهه ها (شامل جملات، فعالیت ها و تصاویر مرتبط) در جداولی، به تفکیک هر یک از ابعاد سبک زندگی ایرانی اسلامی، تجمیع شده اند.

ب) تحلیل داده ها

در این بخش به میزان تطبیق متن، فعالیت ها و تصاویر کتاب درسی جامعه شناسی پایه یازدهم به تفکیک هر یک از ابعاد سبک زندگی ایرانی اسلامی؛ (الگوی تغذیه، اوقات فراغت و سبک پوشش) به تفکیک در جداولی جداگانه با درج تعداد واحدهای منطبق پرداخته شده است. برای بررسی و تحلیل محتوای کتاب جامعه شناسی پایه یازدهم رشته علوم انسانی بر اساس سبک زندگی ایرانی - اسلامی ابتدا اطلاعات در سه قالب متن، تصویر و فعالیت و با استفاده از چک لیست تدوین شده جمع آوری و سپس با استفاده از روش آنتروپی شانون مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت.

جدول ۱: فراوانی توزیع سبک زندگی ایرانی - اسلامی بطور کلی در کتاب جامعه شناسی یازدهم

پایه	متن	تصویر	فعالیت
کتاب جامعه	تغذیه	۲۹	۱۴
شناسی پایه	فراغت	۱۴	۵
یازدهم	پوشش	۹	۴
مجموع		۵۲	۲۳
			۱۱

پس از نرمال سازی داده ها با استفاده از فرمول مرحله دوم شانون مقدار بار اطلاعاتی و ضرایب اهمیت هر یک به دست آمده است. هر مقوله که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد از اهمیت بیشتری برخوردار است. با توجه به نتایج جدول ۱، در تحلیل کتاب جامعه شناسی پایه یازدهم متن با ضریب اهمیت (۰/۲۱۴) رتبه اول و تصویر با ضریب اهمیت (۰/۲۰۸) دارای رتبه دوم و فعالیت با ضریب اهمیت (۰/۱۸۰) در رتبه سوم قرار دارد.

دراین تحقیق منظور از تغذیه در سبک زندگی ایرانی اسلامی توجه محتوای درسی به مقوله های تغذیه رایج ، مدیریت سلامت تغذیه و وعده های تغذیه و فرآورده های غذایی در سبک زندگی ایرانی اسلامی است که بر اساس تحلیل متن ، تصویر و فعالیتها و بوسیله تکمیل چک لیست تحلیل محتوا سنجیده شد.

داده های بهنجار شده (Pij) حاصل از تغذیه ایرانی - اسلامی در کتاب جامعه شناسی پایه یازدهم را به تفکیک بررسی شد و پس از نرمال سازی داده ها با استفاده از فرمول مرحله دوم شانون مقدار بار اطلاعاتی و ضرایب اهمیت هر یک به دست آمده است. هر مقوله که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد از اهمیت بیشتری برخوردار است.

جدول ۲: مقدار بار اطلاعاتی، ضریب اهمیت و رتبه سبک تغذیه

سطوح	متن	تصویر	فعالیت
تغذیه ایرانی	مقدار بار اطلاعاتی Ej	۰/۷۱۴	۰/۶۹۵
ضریب اهمیت Wj	۰/۲۱۴	۰/۲۰۸	۰/۱۸۰
رتبه R	۱	۲	۳

نتایج جدول شماره ۲. مقدار بار اطلاعاتی، ضریب اهمیت و رتبه حاصل از تحلیل محتوا را نشان می دهد. با توجه به نتایج، در تحلیل کتاب جامعه شناسی پایه یازدهم متن با ضریب اهمیت (۰/۲۱۴) رتبه اول و تصویر با ضریب اهمیت (۰/۲۰۸) دارای رتبه دوم و فعالیت با ضریب اهمیت (۰/۱۸۰) در رتبه سوم قرار دارد.

در این تحقیق منظور از گذران اوقات فراغت در سبک زندگی ایرانی اسلامی توجه محتوای درسی به مقوله های انواع تفریحات ، نحوه گذران اوقات فراغت، بازیهای محلی، نقش اوقات فراغت در شکوفایی افراد در سبک زندگی ایرانی اسلامی است که بر اساس تحلیل متن ، تصویر و فعالیتها و بوسیله تکمیل چک لیست تحلیل محتوا سنجیده شد.

داده های بهنجار شده (Pij) حاصل از اوقات فراغت ایرانی - اسلامی در کتاب جامعه شناسی پایه یازدهم را به تفکیک نشان می دهد. پس از نرمال سازی داده ها با استفاده از فرمول مرحله دوم شانون مقدار بار اطلاعاتی و ضرایب اهمیت هر یک به دست آمده است. هر مقوله که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد از اهمیت بیشتری برخوردار است.

جدول ۳: مقدار بار اطلاعاتی، ضریب اهمیت و رتبه سبک فراغت

سطوح	متن	تصویر	فعالیت
مقدار بار اطلاعاتی Ej	۰/۷۱۴	۰/۶۹۵	۰/۶۰۱
ضریب اهمیت Wj	۰/۲۱۴	۰/۲۰۸	۰/۱۸۰
رتبه R	۱	۲	۳

نتایج جدول شماره ۳ مقدار بار اطلاعاتی، ضریب اهمیت و رتبه حاصل از تحلیل محتوا را نشان می دهد. با توجه به نتایج، در تحلیل کتاب جامعه شناسی پایه یازدهم متن با ضریب اهمیت (۰/۲۱۴) رتبه اول و تصویر با ضریب اهمیت (۰/۲۰۸) دارای رتبه دوم و فعالیت با ضریب اهمیت (۰/۱۸۰) در رتبه سوم قرار دارد.

در این تحقیق منظور از پوشش در سبک زندگی ایرانی اسلامی توجه محتوای درسی به مقوله های پوشش ، انواع پوششها، مد، جایگاه سنتها، مناسبت پوششها، مدیریت منابع در خرید پوشاک در سبک زندگی ایرانی اسلامی است که بر اساس تحلیل متن ، تصویر و فعالیتها و بوسیله تکمیل چک لیست تحلیل محتوا سنجیده شد.

داده های بهنجار شده (Pij) حاصل از پوشاک ایرانی - اسلامی در کتاب جامعه شناسی پایه یازدهم را به تفکیک نشان می دهد. پس از نرمال سازی داده ها با استفاده از فرمول مرحله دوم شانون مقدار بار اطلاعاتی و ضرایب اهمیت هر یک به دست آمده است. هر مقوله که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد از اهمیت بیشتری برخوردار است.

جدول ۴: مقدار بار اطلاعاتی، ضریب اهمیت و رتبه سبک پوشش

سطوح	متن	تصویر	فعالیت
پوشاک	Ej مقدار بار اطلاعاتی	۰/۷۱۴	۰/۶۹۵
	Wj ضریب اهمیت	۰/۲۱۴	۰/۱۸۰
	R رتبه	۱	۲
			۳

نتایج جدول شماره ۴ مقدار بار اطلاعاتی، ضریب اهمیت و رتبه حاصل از تحلیل محتوا را نشان می‌دهد. با توجه به نتایج، در تحلیل کتاب جامعه‌شناسی پایه یازدهم متن با ضریب اهمیت (۰/۲۱۴) رتبه اول و تصویر با ضریب اهمیت (۰/۲۰۸) دارای رتبه دوم و فعالیت با ضریب اهمیت (۰/۱۸۰) در رتبه سوم قرار دارد.

نتیجه گیری

در تبیین این یافته می توان گفت سبک تغذیه ایرانی - اسلامی به عنوان یکی از موضوعات مهم اجتماعی و سلامت دانش آموزان و یکی از ارکان حفظ سلامت افراد در آینده، جزء فراموش شدگان برنامه درسی جامعه شناسی پایه یازدهم بوده است. توجه به سند تحول بنیادین و چشم انداز ۱۴۰۴ و نیز اولویتهای اجتماعی کشور می تواند سیاستگذاران برنامه درسی را به سوی این اولویت مهم هدایت نماید. به نظر میرسد توجه به تغذیه و ترویج تغذیه سالم جزء اولویتهای مؤلفان کتاب درسی نبوده است و این شاید ناشی از کم توجهی کلی و عمومی در نظام آموزش و پرورش نسبت به مقوله بهداشت و ارتقاء رفتارهای بهداشتی در دانش آموزان می باشد. از طرفی دیگر اولویت این کتاب بیشتر به مباحثی همچون نقد فرهنگ غربی و چالشهای آن و نیز بیداری اسلامی می باشد و عموماً به مباحث و ابعاد زندگی ایرانی - اسلامی نپرداخته است.

بر اساس داده ها می توان گفت در مجموع کتاب درسی جامعه شناسی پایه یازدهم نسبت به اوقات فراغت ایرانی - اسلامی و ارتقاء آن در دانش آموزان توجه بسیار کمی داشته است. نحوه گذران اوقات فراغت هم از عوامل متعددی همچون امکانات، گرایش ها و برنامه ها و .. تأثیر می پذیرد و هم بر افکار، عقاید و حتی استعداد های افراد اثر می گذارد. پر کردن مناسب و اثربخش اوقات فراغت و تفریحات مناسب و ثمربخش می تواند زمینه مناسبی برای سلامت روانی و جسمانی افراد فراهم نماید. در تبیین این یافته باید گفت طراحان برنامه درسی جامعه شناسی توجه چندانی به سبک گذران اوقات فراغت و ترویج سبک اسلامی - ایرانی نداشته اند و منشاء این امر را می توان در عدم توجه آنان به سند تحول بنیادین و اسناد بالادستی نظام آموزشی و نظام فرهنگی کشور دانست. به نظر می رسد نحوه گذران اوقات فراغت در فرهنگ اسلامی مورد توجه نبوده است و طراحان محتوای درسی مستقیماً به آن نپرداخته اند. شاید دلیل عمده آن در اولویت نبودن این موضوع از دید مؤلفان و طراحان محتوای درسی بوده است.

پوشاک رایج و اصطلاحاً مد در هر جامعه ای یکی از نمادهای نشان دهنده عقاید و ارزشهای آن جامعه و مردم آن می باشد. در واقع از یک جامعه سنتی و دینی انتظار می رود همچنان بتواند مبانی و شالوده های خود را حفظ نماید و در این راستا تقویت فرهنگ و سبک زندگی دینی و از جمله نحوه پوشش از طریق برنامه درسی و همچنین پیشگیری از ترویج سبک های ضد دینی و نا مناسب خارجی مورد انتظار می باشد. در تبیین این یافته می توان گفت توجه به نحوه پوشش افراد و آشنا نمودن دانش آموزان با پوششهای مناسب و ارزشمند و توجه به ترویج سبک پوشش اسلامی - ایرانی چندان مورد توجه طراحان برنامه درسی نبوده است و این موضوع نیازمند توجه بیشتری است. به نظر می رسد تمرکز طراحان کتاب درسی بر خرده گیری از فرهنگ غربی بیشتر متمرکز بوده است تا تمرکز بر فرهنگ اسلامی. این موضوع در کل کتاب قابل ملاحظه می باشد که طراحان کتاب درسی به جای پرداختن به قوت های فرهنگ اسلامی بیشتر به ضعف ها یا چالش های فرهنگ غربی پرداخته اند و بیشتر سعی نموده اند فرهنگ غربی را زیر سوال ببرند و این موضوع شاید موجب بی توجهی به ابعاد فرهنگ اسلامی از قبیل سبک زندگی گردیده است. با توجه به نتایج، در تحلیل کتاب جامعه شناسی پایه یازدهم متن با ضریب اهمیت (۰/۲۱۴) رتبه اول و تصویر با ضریب اهمیت (۰/۲۰۸) دارای رتبه دوم و فعالیت با ضریب اهمیت (۰/۱۸۰) در رتبه سوم قرار دارد. در تبیین این یافته می توان گفت: سیاستگذاران برنامه درسی دوره

متوسطه و نیز درس جامعه شناسی پایه یازدهم رشته علوم انسانی به طور کلی پرداختن به سبک زندگی ایرانی - اسلامی را در سرلوحه تدوین برنامه درسی نداشته است.

منابع و مأخذ

- ایران نژاد، پرپسا؛ منعمی، فاطمه (۱۳۹۶) نیازسنجی برنامه آموزشی بر اساس سبک زندگی اسلامی- ایرانی مقطع متوسطه، تربیت اسلامی : پاییز و زمستان ۱۳۹۶، دوره ۱۲، شماره ۲۵، از صفحه ۵۵ تا صفحه ۷۰.
- بیرو، آلن (۱۳۷۰) فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران، نشر امیرکبیر.
- حاتمی حسین، رضوی سید منصور، افتخار اردبیلی حسن، مجلسی فرشته، سید نوزادی محسن، پریزاده سید محمد جواد (۱۳۸۳). کتاب جامع بهداشت عمومی، ویرایش اول، انتشارات ارجمند، تهران.
- حاجیانی، ابراهیم و صالحی، سیدرضا (۱۳۸۶) الگوهای سبک زندگی ایرانیان، مجتمع تشخیص مصلحت نظام، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، گروه پژوهش‌های فرهنگی، ص ۹۹-۱۱۲.
- رستگار، یاسر (۱۳۸۸) بررسی جامعه شناختی عوامل موثر بر سبک زندگی جوانان (مطالعه موردی شهرشیراز) پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه اصفهان، رشته علوم اجتماعی، گرایش جامعه‌شناسی
- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰)، تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی وزارت آموزش و پرورش، شورای عالی آموزش و پرورش.
- شریفی، احمد حسین، (۱۳۹۱)، همیشه بهار، اخلاق و سبک زندگی اسلامی، قم: معارف.
- فاضل قانع، حمید، (۱۳۹۲)، سبک زندگی بر اساس آموزه های اسلامی، قم: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما.
- کشاورز؛ سوسن؛ ترکاشوند، سینا (۱۳۹۶) تبیین سیره تربیتی امام صادق علیه السلام جهت ارائه الگویی برای سبک زندگی اسلامی، تربیت اسلامی : بهار و تابستان ۱۳۹۶، دوره ۱۲، شماره ۲۴، از صفحه ۳۱ تا صفحه ۴۷.
- مختاری، مریم؛ عیسایی خوش، کوروش (۱۳۹۶) عوامل فرهنگی و اجتماعی مرتبط با سبک زندگی اسلامی در بین دانش آموزان شهر شیراز، دین و ارتباطات : بهار و تابستان ۱۳۹۶، دوره ۲۴، شماره ۱ (پیاپی ۵۱)، از صفحه ۱۴۵ تا صفحه ۱۶۹
- معزی، لیلا؛ زارعی، رضا (۱۳۹۵) : تحلیل محتوای کتاب درسی تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول در مورد ترویج و تعمیق فرهنگ حجاب بر اساس اهداف سند تحول بنیادین، زن و جامعه (جامعه شناسی زنان) : پاییز ۱۳۹۵، دوره ۷، شماره ۳ (مسلسل ۲۷)، از صفحه ۱۹۳ تا صفحه ۲۰۸
- ملکی، حسن، شاملی، عباسعلی و شکرالهی، مهدی (۱۳۹۰) تربیت عبادی کودکان، پژوهش‌نامه تحقیقات استراتژیک، سال سوم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۰، ص ۱۰۵ - ۱۳۲.
- Festco, T., & McClure, J. (20۱۴). Educational Psychology: An integrated approach to classroom decisions. New York: Pearson.
- Kohn, A., (2014). "Co-operative learning" Educational leadership.48.
- Slavin, R. E. (20۱۵). Educational Psychology: Theory and Practice (8th ed.). New York: Pearson.